

Most do nebe

V prosinci minulého roku se v médiích objevila senzační zpráva o nálezu hřebu z Kristova kříže. Stalo se tak v milevském klášteře. Archeologové tam při průzkumu trezorové místnosti našli jakousi šachtičku, o které si původně mysleli, že je to úzká díra po vyhnílé trávě. Když ji ale pomocí kamery prohlédli, spatřili v ní jakýsi rozpadlý předmět. Po vyjmutí a propátrání nálezu bylo zjištěno, že se v dutině nacházela schránka ze dvou druhů dřeva, z nichž jedno bylo zřejmě ze čtvrtého století. V ní byla mimo jiné část kovového hřebu ozdobeného zlatým křížem. Předmět byl do úkrytu schován pravděpodobně v době husitských válek. Fantazie se nám v redakci rozběhla naplno. Hřeb, kterým byl na kříž přibit Ježíš! Proč byl schovaný a co vůbec víme o takových relikviích? A tak jsme šli vyzvídat k Ivanu Foletti, profesorovi dějin umění na Masarykově univerzitě v Brně, který se ranně křesťanským památkám věnuje.

Co to je relikvie a proč byla pro naše předky tak důležitá?

Kdybych měl charakterizovat relikvii pro předmoderního člověka, tak bych použil citát, který je vepsán do zlatého oltáře baziliky Svatého Ambrože v Miláně. To je přes dva metry dlouhá, metr dvacet široká a metr dvacet hluboká krabice tepaná z ryzího zlata a stříbra, posetá smaltu a drahokamy. Nápis na zadní straně zní: Toto zlato a drahé kameny nejsou nic v porovnání s tím, co je uvnitř. Takhle představa trvala

od sv. Ambrože, což je od 4. do minimálně 14. století. Na zemi není nic cennějšího než ostatky svatých. V nich je obsažena posvátnost světců a jejich ctnosti. Relikvie jsou most mezi nebem a zemí. Během následujících staletí dotyk nebo přiblížení se relikvii je způsob, jak navázat naprosto výjimečné spojení s tím, komu patří. Relikvie také dělají zázraky. Dotknout se mrtvého těla světce může v soudobé mentalitě změnit život. Za prvé vztahem, který s ním skrze relikvii navazují, a za druhé dotyk je jakoby nástroj, kterým se dostanu na onen svět.

Nechovali se ti naši předci naivně?

My se na ty předmoderní lidi díváme jako na takové děti, kterým se dalo leccos nakukat, ale není to pravda. Důležité je to, jaká je v té době „společenská sho-

da“. My třeba věříme, že se Země točí kolem Slunce a je kulatá, ale ani jeden z nás nemá možnost si to ověřit. Ta společenská shoda spočívá v tom, že si řekneme: učili nás to ve fyzice, vypadá to logicky, tak to tak bude, ale z naší strany je to do jisté míry víra. Stejně tak tehdy celá společnost věřila, že relikvie sv. Petra ve vatikánské bazilice jsou jeho a mají moc uzdravovat. V nejstarších místech účty se vůbec neřeši-

lo, jestli ta těla jsou pravá. Sv. Anežka Římská byla popravená zhruba roku 302 a její tělo bylo uctíváno okamžitě, proto když tam pak staví během staletí kostely, není pochyb o tom, kdo pod nimi leží.

Komplikovanější příběh relikvií začíná od 9. století. Do té doby platí, že relikvie se nelámou, neobchoduje se s nimi a ideálně se nepřenáší, protože to zakazuje římský zákon, který vydal v roce 381 císař Theodosius. Je respektován, až na to, že později se přikazuje dát do každého oltáře relikvii. Na římské papeže je pak vyvíjen ohromný tlak, aby začali rozdávat relikvie, kterých je v Římě obrovské množství, takže se vybírají z katakomb nejruznější kosti a rozesílají se. Samozřejmě, čím větší jsou požadavky, tím větší je trh a také se zvyšuje pravděpodobnost podvrhu.

U nás máme s relikviemi spojeného Karla IV., který je ve velkém shromažďoval.

Každý velký panovník středověku, kterým Karel bezesporu byl, o sobě vytvářel představu, že je ten největší, ale taky nejbožnější panovník. A k takovému obrazu patřilo, že investuje ohromné prostředky, aby získal co nejvíc ostatků, aby vytvořil „okruh posvátna“ a aby je koncentroval tam, kde se s nimi lidé mohou potkávat. Ludvík IX. staví v Paříži Sainte-Chapelle, což je dvoupatrová kaple, která je gigantickým relikviářem, kam sváží ohromné množství relikvií, které ukradli v Konstantinopoli. Karel IV. dělá něco podobného. Kaple sv. Václava nebo Karlštejn jsou místa, kam se takto shromažďuje posvátno. Karla IV. velmi zajímají relikvie spojené s Kristem a věří, že získal trn z Kristovy koruny, což byla extrémně vzácná relikvie.

A teď jsme zřejmě objevili další vzácnost, relikvii Kristova hřebu?

Co se týká relikvií Kristova utrpení, to je celý komplikovaný příběh. Podle legendy je našla císařovna Helena, která nechala srovnat se zemí chrám Diany, dala tam kopat a našla sv. kříž. Víme, že si přála něco najít a že určitě věřila, že to, co našla, je Kristův kříž. Co ale víme jistě je, že relikvie sv. kříže se začínají šířit Středomořím ve 4. století. U těch nejdůležitějších se dá dohledat, kam až sahá jejich stopa. O hřebech víme, že byly na nejdůležitějších místech křesťanské Evropy, což určitě nejsou v té době Čechy. A kdyby se nějakým způsobem podařilo zařídít, aby se taková relikvie ve střední Evropě octla, tak by se k tomu pojila taková „reklama“, že o tom víme ještě dneska.

Nemohli mít mniši tu relikvii schovanou jako nějakou řádovou vzácnost?

To je představa jak z románu Dana Browna a pro středověk dost nereálná. Představte si, že máte jednu z nemocnějších relikvií na světě, jak ekonomicky, tak duchovně, a jste řád, církevní instituce! Ve chvíli, kdy řeknete, že máte takovou věc, tak se vám do kostela nahrnou davy poutníků. Raketově na tom zbohatnete a prestiž vašeho řádu půjde nahoru a vy o tom nikomu neřeknete? A pak je tady duchovní otázka. Máte takhle mocnou relikvii, která umí uzdravovat duši i tělo, a vy ji zatajíte? To byste byl pěkná bestie! Takže ať jste pragmatik a chcete vydělat, nebo jste ryze duchovní osoba a jde vám o spásu duší, nikdy byste podobnou relikvii nezatajili. Nedomážíte si to představit.

Co když ji přivezli čeští feudálové z Konstantinopole?

Je možné, že v Konstantinopoli pobrali leccos. Mně prostě vrtá hlavou otázka „reklamy“. Ludvík IX. postavil ve Francii dvoupatrovou kapli, aby tam vystavil nakradené relikvie. Sv. Marek v Benátkách je obložen předměty z Konstantinopole. V jeho pokladnici je množství ukradených relikviářů. Pro mě je těžko představitelné, že středověká hrdinová při drancování ukradnou hřeb Kristův, nikomu to neřeknou a tady ho nějaké tajné bratrstvo skryje tak, že od roku 1210 do roku 1415 o něm nikdo nepíše. Dvě stě let ticha, pak se to skryje před husity a my to teď objevíme.

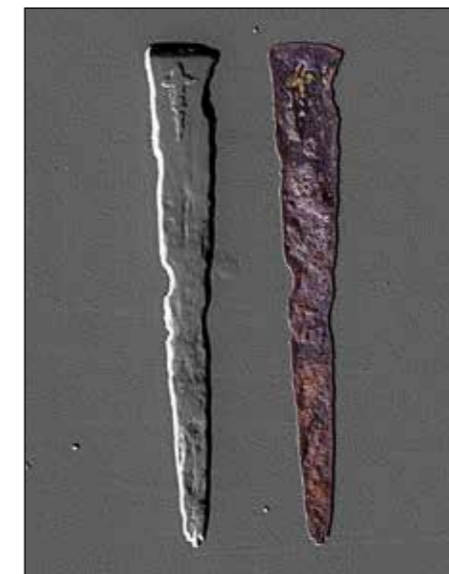
Musíme si ale uvědomit, že i kopie hřebu zasluhovala úctu, protože připomíná Kristovo ukřižování. Nepochybuji o tom, že mohli takový hřeb mít a že se těšil místní úctě, ale je to druhá liga.

Tvrdí se, že relikviář byl ukryt před husity. Oni nectili relikvie? Vždyť byli také křesťané.

Já nejsem expert na husity, ale ve středověku nebylo myslitelné oddělit relikviář od relikvie. Málodky jí bylo uvnitř vidět, pokud ano, tak pod nějakým křišťálem nebo sklem, ale v podstatě lze říct, že v tehdejších dobách relikvie rovná se relikviář, který má odrážet nebeskou slávu na zemi. Drahé kameny zato mají zrcadlit ten obsah. Jenže

když jste profesionální lapka a drancujete kláštery, tak hledíte spíš na to zlato a drahé kameny a vezmete si to. Určitě tam hrálo roli i ono napětí mezi oficiální církví a husitstvím, ale při rabování spíš o ideologický boj nešlo, šlo o pár kilo zlata. Takže mělo logiku před nimi relikvie schovat.

Dneska se mnoho lidí dívá na relikvie, speciálně na ostatky svatých s pochybnostmi. Je tu posun od svatého vytržení k rozpakům. Co se stalo?

Úplně všechno. Změnila se společenská shoda. Pro staré Římany je mrtvé tělo nehygienické, patří za městské hrady a za-

sypat vápnem. Pak se ale něco mění, protože křesťané věří, že tělo i duše společně vstanou z mrtvých. Znamená to, že i tělo má hodnotu. Najednou mrtvola už není jen mrtvolou, ale v mrtvém těle zůstává obsažena osoba, člověk. Tenhle pohled trvá a pokračuje i v novověku. Úcta k mrtvému tělu je stejná až do 19. století a pak se něco změní. Za prvé hygiena. Zjistí se, že libat tlející kosti není to pravé ořechové. Rozbíhá se sekularizace (zesvětštění) a nikdo rozumný, ať věřící či ne, vám nebude tvrdit, že ráj je obsažen v nějaké světově práchnivějící lebce. Věda, která vytváří tu sociální shodu 20. století, takovou věc nemůže říct. Výsledek je ten, že se štitíme mrtvol. Že mrtvola pro nás už neobsahuje celého člověka, a tudíž s ní netoužíme být v nějakém vztahu.

Řekneme si upřímně, že my současní křesťané jsme myšlenkově bližší ateistům než věřícím před sto lety. Tu zbožnou úctu k relikviím už chápeme jako přežitek. Zatímco v jiných kulturách to stále funguje. Třeba v Indii, kde je úcta k posvátným místům a relikviím podobná, jako byla tady v Evropě v nedávné minulosti. Předmoderní mentalita je nám kupodivu v něčem bližší než nedávný duchovní novověk. Kdyby teď někdo před nás postavil krásně zdobený relikviář se smaragdy a řekl, uvnitř jsou ostatky světce, určitě by to v člověku vyvolalo velký estetický dojem a měl by chuť se modlit. Ostatek světce dává relikviáři punc opravdovosti, ale jeho pravý účel je, abychom vstoupili do vztahu s božským jsouncem skrze tu materiální věc. A přesně takhle to fungovalo v 8. století.

Za rozhovor děkuje redakce

P.S.: Pokud vás láká křesťanské umění, raný středověk a věci s ním spojené, zkuste propátrat You Tube kanál s přednáškami pana profesora pod názvem StředověC JinaX.

